

негізгі парызының бірі – елін қорғайтын, жерін қорғайтын перзент тәрбиелеу, баба салтын, ұлтжандылықты, патриотизмді бойына ана сүтімен дарыту болса керек», - деп белгілі тарихшы М. Қ. Қозыбаев жазғандай атадан балаға мирас отансүйгіштік қасиетті дамыта түсу үшін батыр бабаларымыздың өнегілі өмір жолын, елін қорғауда жасаған ерліктерін көпшілікке үнемі насихаттап отырса, нұр үстіне нұр болмақ [6, 59 б.].

Пайдаланған әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. Тарих толқынында. - Алматы: Атамұра, 1999.
2. Меңдібай С. Тұмарымыз Түркістан, Қостанай – 2013 – 149 б.
3. Есенберлин І. Көшпенділер, - Алматы- 2006 – 365 б.
4. Оразбекұлы Қ. Айқын газеті / Қожа Ахмет Яссауи мен Түркістан – 2009, 19 мамыр.
5. Нұрмухаммедов Н. Мавзолей Ходжа Ахмеда Ясави: Алматы, – 1980 ж. – 252 б.
6. Әлім Қ. Мұңды сапар. Хикаят-сапарнама. «Анатілі», Алматы, – 1997 ж. – 135 б.
7. Қозыбаев М. Ақтандақтар ақиқаты: Оқу құралы.-Алматы: - «Қазақ университеті», 1992 - 272 б.

ЖАЛПЫҚАЗАҚСТАНДЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жанузаков М.К., «ДШС» мамандығы 4 курс студенті

Ғылыми жетекші э.ғ.к. Нурмагамбетова Л.И.

Ө.Сұлтанғазин атындағы Қостанай мемлекеттік педагогикалық университеті, Қостанай қ.

Мәдениет-орта ғасырдан бастап орын ала бастағанымен, бүгінгі күнге дейін өз шарықтау шегіне жетпегені бәрімізге белгілі. Мәдениет-халықтың айнасы. Мәдениет көріністерінде жеке тұлғаның ғана емес барша елдің игі дүниелері, әдемілігі, ақылы мен даму сатысының деңгейі айқын көрініп тұрады. Уақыт өткен сайын, мәдениетіміз де тарихымыз бен бірге өзгеріп, бірнеше даму сатыларынан өтті. Тәуелсіздікке қол жеткізгелі Жалпықазақстандық мәдениеттің қандай болуы туралы сауалдардың болуы қалыпты жағдай. Бірнеше жүзжылдықтарға созылған бодандығымыз бен Кенес Одағының құрамындағы езгілер кезінде жоғалған рухани құндылықтар, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, мәдениет сынды тек қазақ халқына тән қасиеттерді дамыту және жаңадан жаңғырту - біздің басты талаптарымыздың бірі болып табылады. Қазақ мәдениетінің тарихы, оның рухани болмысы, бүгінгі мәдени ахуалдағы қарама-қайшылықтар және оның болашағы қай кезде болмасын қоғам назарынан тыс қалмады. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев “Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру” мақаласында міндеттеген тапсырмалардың бірі – “Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет” жобасы. «Біз ХХІ ғасырдың жаһандық картасында ешкімге ұқсамайтын, дербес орны бар ұлт боламыз десек, «Жаһандағы заманауи қазақстандық мәдениет» жобасын іске асыруға тиіспіз. Әлем бізді қара алтынмен немесе сыртқы саясаттағы ірі бастамаларымызбен ғана емес, мәдени жетістіктерімізбен де тануы керек. Бұл жоба нені көздейді? Бірінші, отандық мәдениетте БҰҰ-ның алты тілі – ағылшын, орыс, қытай, испан, араб және француз тілдерінде сөйлеуі үшін мақсатты ұстаным болуы шарт. Екінші, ол бүгінгі қазақстандықтар жасаған және жасап жатқан заманауи мәдениет болуға тиіс» [1,б.1], – деп жазды Н.Назарбаев.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында былай дейді: «... жалпықазақстандық мәдениетті дамытуға жаңаша серпін берген жөн. Мәдени саясаттың ұзақ мерзімді тұжырымдамасын әзірлеу қажет. Онда қазақстандықтардың бәсекеге қабілетті мәдени ментальдігін қалыптастыруға, заманауи мәдениет кластерлерін дамытуға бағытталған шаралар белгілеу керек» [2,б.3-4]. Шынымен де, бүгінгі таңда, еліміздің алдында мемлекеттік деңгейде жүзеге асырылуы тиіс жаңа міндеттер тұр: ұлттық мәдениет негізін құрайтын құндылықтарды қайтару, ұлттық тіл мен дәстүрді қайта жаңғырту, тарихи шындықты қалпына келтіру, тарихи сананы қалыптастыру арқылы мәңгірттік жағдайдан

арылу, қазақ халқының асыл мұрасын барша халық, әсіресе еліміздің ертеңі – жас ұрпақ меңгеру және т.б. Осы міндеттерді шешу арқылы бәсекелестікке төтеп бере алатын, ұлттық намысы мен жігері бар, ұлттық құндылықтарға бай қазақ мәдениетін барша жұртшылыққа таныта аламыз.

Адам және мәдениет мәселесін тереңдете түсетін тағы бір жайт адамның қабілеттілігіне, жан-жақтылығына, шексіздігіне байланысты. К.Поппер айтқандай, адам бірдей үш дүниеге: физикалық, ментальдық (психикалық) және идеялыққа жатады. Сонда мәдениет осылардың қайсысымен көбірек анықталады деген заңды сұрақ туады. Егер біз мәдениетті тек материалдық және рухани бөліктерге бөлудің қарадүрсін шеңберінен шыға алсақ, онда мәдениеттің өзінің ішкі мағынасында идеалды екендігіне көзіміз жетеді. Себебі, адамды қоршаған заттар, дүние – бұл мәдениеттің сыртқы көрінісі ғана, оның мәні – руханилықты адам әрекетінің нәтижесінде заттандыруда жатыр. Мәдениеттің ішкі мәні қоғамдағы өмір сүріп жатқан адамдардың өзіндік санасында, парасаттылық сезімдерінде, рухани ізденістерінде айқындалады [3,б.2].

Жалпы қазақстандық мәдениеті қалыптастырудың тек қана бір ғана топқа немесе бір адамға байланысты емес екендігін, оны ұлт болып жұмылып жұмыс жасап, дамуды өзінен бастағанда ғана көтере алатынымызды еліміздің әрбір азаматы мен азаматшасы түсінген жағдайда прогресс болатыны сөзсіз. Елімізде жалпы білім беретін мектептер мен жоғары оқу орындарында әрбір шәкіртке маңыздылығын түсіндіріп, оның жан-жақты дамуына мүмкіншілік жасау, жас ұрпақты ұлттық игіліктер мен адамзат мәдени мұрасының сабақтастығын сақтай отырып тәрбиелеу мақсатында жобалар жасалуда. Бұл мәдениетті жастайынан үйрету керектігінің және елбасымыздың жолдауында айтылған ұлт мақсаттарының орындалып жатқанының дәлелі деп білеміз. Елбасы Н. Назарбаев: «Мәдениет қазіргі заманғы еңбек адамына қарай бетбұрыс жасауы тиіс!» – деп көрсеткен бағдарлама елдің мәдени игілігін еселеудегі негізгі құжат болып табылады [4,б.2-3].

Барлық салада да мәдениеттің дамуы өте маңызды факторлардың бірі. Жоғарыда айтылғандай, үлесті жұмылып қосқанда нәтиже аламыз. Ендігі кезекте, сол салалардың ерекшелірінің бірі спорт пен мәдениеттің байланысы мен маңыздылығына келетін болсақ. Спорт- көп қырлы әлеуметтік құбылыс ретінде жеке тұлғаға жұмысқа дайындық, қоғамның рухани қажеттіліктерін қанағаттандыру, халықаралық қатынастарды нығайту және кеңейту, сондай-ақ этикалық және эстетикалық тәрбиенің маңызды құралдарының бірі болып табылады. Осы орайда қоғамның әртүрлі салаларына көрініс тапқан спортты дамыта отырып, оның әлеуметтік маңызы өте көп қырлы және оның жеке тұлға мен қоғамның әр түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қолайлы болуын көреміз. Бүгінгі таңда дәл осы спорттың, мектеп жасындағы балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу жүйесінде, әлеуметтік және денсаулық сақтау шараларында, мәдени және халықаралық байланыстардың түрлі жобаларында, бірқатар басқа да әлеуметтік салаларда кеңінен ұсынылғаны кездейсоқ емес. Осының барлығы спортты мәдениеттің дамуына үлес қосатын көпфункционалды сала ретінде көрсетеді. Спорт- адамның физикалық және рухани дамуына үлкен үлес қосады. Сонымен қатар, белсенді спорт түрлері жастар үшін салауатты өмір салтын қалыптастырады. Статистика бойыншы спортпен шұғылданатын жастардың 96 % есірткіге және темекі шегуге бейім емес болып келеді. Ал, елдің болашағы-жастары сау мемлекет сөзсіз мәдениеттің шарықтау шегіне жақындай береді. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың «Мәдениеті жоғары, тарихи танымы орнықты, ойы сергек елдің рухы да биік. Рухы биік халықтың іргесі де берік, әлеуеті де қуатты, ынтымағы да жарасты болмақ ...» – деген сөзі осының айғағы.

Қортындылай келе, кез келген мемлекеттің білімі, дамуы, тарихы, рухани байлығы мәдениеттен бастау алады дегім келеді. Мәдениет- халқымызды өзгелерден ерекшелеп тұратын,өзіндік құндылықтарын айқындап көрсететін белгі. Өркениеті дамыған ұлты мен тілін, өз тарихы мен мәдениетін, ұлы тұлғалары мен салт-дәстүрін мақтан ететін елдің болашағы айқын, жетекші елге айналатыны сөзсіз.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы.
2. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан халқына Жолдауы – Астана, 17 қаңтар, 2014. <http://www.akorda.kz/>
3. Назарбаев Н.Ә., «Қазақстан Республикасының ЭКСПО – 2017 Халықаралық көрмесін Астанада өткізу туралы шешім қабылдануына байланысты Қазақстан халқына Үндеуі», Егемен Қазақстан. - №807 - 808, 07.12.2012ж.
4. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Мәдени мұра» бағдарламасын іске асыру жөніндегі мәжілісте сөйлеген сөзі, Астана, 2007 жылғы 13 ақпан, <http://www.madenimura.kz/kk>.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СРЕДНЕАЗИАТСКОГО ОБЩЕСТВА В КОЛОНИАЛЬНОМ ПЕРИОДЕ

Исокова Рухсора, студентка 3 курса факультета история и права
 Научный руководитель: д. и. н., профессор **И.А. Мамадалиев**
 Худжандский Государственной Университет имени Б. Гафурова
 г. Худжанд, Республика Таджикистан

Вторая половина XIX в. в истории Центральной Азии знаменует не только завоеванием обширной территории, со стороны Российской империи, но также кардинального изменения ее социально-политического института. Завоевания преследовала не только геополитический, но также торгово-экономический характер. В целом трансформация происходит в жизни, политике, экономике и общественном строе среднеазиатских государств, следующим образом:

- военная экспансия царской России и захватом Кокандского, Бухарского и Хивинского ханств;
- с полной, как в случае с Кокандом, или с частичной, как в Бухаре и Хиве, утратой независимости, с созданием колониальных структур власти;
- с формированием законодательного пространства, закрепившего экономическое и политическое господство царизма, диктат российского торгового, промышленного и финансового капитала;
- с созданием новых экономических условий, ориентированных на расширение рыночного обмена между Средней Азией и Россией, радикализировавших колонизационные процессы и вызвавших неизбежные деформации экономических структур региона;
- с полным игнорированием национальных интересов народов региона, их элементарных прав и массовым их порабощением.

Агрессия царизма, начинавшегося с середины XIX в., с первых шагов же сопровождалась глубокой разведывательной работой, перманентным нарушением территориальной целостности Центральной Азии.

На завоеванных территориях создаются новые формы административного деления сначала Туркестанская область, а затем Туркестанская генерал-губернаторство. На местах администрацию возглавляли начальников отделов, одновременно являвшимися военными комендантами. Им подчинялись управляющие местным населением, назначаемые из царских чиновников и осуществлявшие общий контроль над сбором податей и налогов с коренного населения.

В судебной сфере были сохранены суды казиев для оседлого населения и суды биев для кочевого. Но одновременно были внесены некоторые изменения в структуру и функции этих судов, которые свелись:

- к управлению прав всех казиев, путем упразднения должности кази-каляна;
- к введению выборности судей на трехлетний срок предоставлению права истцу